

# CRTICE IZ PROŠLOSTI TRGOVAČKE KUĆE DESPIĆ S POSEBNIM OSVRTOM NA PRIVATNE TROŠKOVE 1870-1882. GODINE

Hana Younis

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju  
hana.younis@iis.unsa.ba

**Apstrakt:** U radu se daje uvid u historiju porodice Despić od sredine 18. stoljeća pa sve do kraja 19. stoljeća. To je period u kojem se porodica postepeno bogati trgovinom i dostiže svoj vrhunac u materijalnom i statusnom položaju. U radu se navode osnovni trgovački smjerovi koje su oni koristili te firme sa kojima su najčešće poslovali. Autorica također na osnovu originalnih izvora analizira samo prezime Despić po kojem je porodica prepoznata te donosi podatke od kada se njeni članovi tako i potpisuju. Posebna pažnja u tekstu usmjerena je na analizu deftera kućnih troškova koje je tokom osmanske uprave vodio Aleksa, a nakon austrougarske okupacije njegov sin Jeftan. Na osnovu tih podataka oslikava se život porodice, njihov međusobni odnos, ali i društvene i statusne promjene jedne ugledne sarajevske porodice.

**Ključne riječi:** Despići, Nikolići, kućni troškovi, prehrana, luksuz, trgovina

**Abstract:** The paper provides insight into the history of the Despić family from the middle of the 18th century until the end of the 19th century. This is the period in which the family gradually became rich through trade and reached its peak in financial and social position. The paper lists the basic trade routes they used and the companies they most often did business with. Based on the sources, the author also analyzes the surname Despić, by which the family was recognizable, and provides information on when its members began to sign themselves that way. Special attention in the text

is given to the analysis of the *defter* of household expenses that was kept by Aleksa during the Ottoman administration, and by his son Jeftan after the Austro-Hungarian occupation. On the basis of these data, the life of the family, their mutual relationship, but also the social and status changes of a respectable Sarajevo family is depicted.

**Keywords:** Despić family, Nikolić family, household expenses, groceries, luxury, trade

## Nastanak i razvoj trgovačke kuće Despić

Porodica Despić jedna je od rijetkih bosanskohercegovačkih porodica koje su iz više perspektiva bile predmet naučnih istraživanja.<sup>1</sup> To je djelimično zahvaljujući sačuvanoj arhivskoj građi, ali i činjenici da je jedan dio njihove nepokretne imovine pretvoren u depadans Muzeja Sarajeva. Time je ne samo naučna nego i šira javnost dobila uvid u postojanje ove porodice te je postala prepoznatljiva u širem okruženju.

Doseljavanje porodice Despić u Sarajevo iz Samobora, u blizini Gatačkog polja, datira iz sredine 18. stoljeća.<sup>2</sup> Autori navode da je prezime Despić dobilo korijen baš u tom periodu nakon što je Risto doselio u Sarajevo, gdje je oženio Despu, nakon čega je porodica prozvana Despić.<sup>3</sup> Međutim,

<sup>1</sup> Ibrahim Tepić, "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka (prilog proučavanju nastanka buržoazije u Bosni i Hercegovini)", u: *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Društvo istoričara BiH, god. 20, 1972–1973, 65–100; Ljubica Mladenović, "Stara Despića kuća", *Oslobođenje*, Sarajevo, 7. april 1953, 7; Josip Lešić, *Pozorišni život Sarajeva (1878. – 1918.)*, Svjetlost: Sarajevo, 1973; Vladislav Skarić, *Izabrana djela II*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1985; *Despića kuća*, Sarajevo: Muzej Sarajeva, 2009; Hana Younis, *Od dućana do pozorišta, Sarajevska trgovačka elita 1851–1878*, Sarajevo: Institut za historiju UNSA, 2017; Dragana Tomašević, *Despić Makso, Zapisi starog Sarajlije*, Sarajevo: SPKD Prosvjeta, 2019.

<sup>2</sup> Vidi: Vladislav Skarić, *Izabrana djela I*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1985, 161; Vladislav Skarić, *Srbski pravoslavni narod i crkva u Sarajevu u 17. i 18. vijeku*, Sarajevo: Državna štamparija, 1928, 68; I. Tepić, "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka", 72.

<sup>3</sup> Svaka generacija se nazivala u dokumentima prema ocu pa je i Nikola najčešće potpisivan kao Ristić, s obzirom na to da je bio sin Riste. Tek u drugoj polovini 19. stoljeća Despići se u svojoj ličnoj korespondenciji sporadično potpisuju kao Despić. Da su ovo prezime koristili dokazuje i popis uzajamnog jamčenja stanovnika Sarajeva iz 1841. godine u kojem je porodica bila jedna od rijetkih uz koju je upisano i prezime, i to Despić. Vidi: Muhamed Mestvica, *Popis uzajamnog*

potrebno je istaći da se Despići najčešće potpisuju na lične dokumente i korespondenciju kao Nikolići, po Nikoli, sinu Riste i Despe, sve do kraja osmanske uprave.<sup>4</sup>

Prema pisanim izvorima Nikola, sin Riste i Despe, kupio je kuću u Latinluku 1780. godine.<sup>5</sup> On je prvi član porodice Despić koji se aktivno počeo baviti trgovinom. Nikola se oženio početkom 19. stoljeća i dobio četiri sina i jednu kćerku: Maksima, Aleksu, Jovu, Ristu i Savku. Godine 1804. Nikola posjeduje dućan i magazu.<sup>6</sup>

Nikolini sinovi su se sve do druge polovine 19. stoljeća nazivali Nikolić. Na svojim defterima, na samom početku, obavezno su kao znak raspoznavanja upisivali velikim slovima prezime Nikolić, isto su se oslovljavali i u međusobnoj korespondenciji, iako ima nekoliko pisama koja su bila adresirana na oba prezimena Nikolić – Despić.<sup>7</sup> Prezime Despić članovi ove porodice počeli su redovno koristiti u poslovnoj korespondenciji tek pred kraj osmanske uprave, tačnije u sedmoj deceniji 19. stoljeća. Po prvi put 1870. godine Makso, sin Alekse, u jednom od deftera za ličnu upotrebu, račune potpisuje sa Makso Alekse Despić. Oba prezimena Nikolić i Despić ostaju dosta dugo u upotrebi. Godine 1872. Aleksa dobiva pozivnicu od mitropolita Poisije koja je adresirana na Aleksu Nikolića Despića.<sup>8</sup> U

---

*jamčenja u Sarajevu iz 1841. godine*, Sarajevo: Muzej grada, 1970, 350.

<sup>4</sup> Vidi: Historijski arhiv Sarajevo (dalje HAS), Fond porodice Despić (dalje FD), kutija br. 1, pismo 1. 8. 1854. i pismo 1. 4. 1856.

<sup>5</sup> Despići su živjeli u istoj kući i 1841. godine, jer su u popisu uzajamnog jamčenja u mahali Latinluk u kući broj 6 i popisani. M. Mestvica, *Popis uzajamnog jamčenja u Sarajevu iz 1841 godine*, 350.

<sup>6</sup> Tepić navodi da je magazu iznajmljivao s obzirom na to da je u defteru zapisano kako za nju kiriju plaća Imaretliću. Podatak potvrđuju i kasniji defteri iz kojih vidimo da Despići za tu magazu i 1852. godine plaćaju kiriju. Vidi: I. Tepić, "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka", 73: HAS, FD, kutija br. 10, Defter dužnika 1851–55.

<sup>7</sup> Kao prvo spominjanje prezimena Despić Tepić navodi pismo "Mehmeda Hadžibegovića (Ačibegović) iz Fojnice upućenog 21. XI 1858. godine". Ovo svakako nije prvi put da se Despići spominju kao takvi u korespondenciji. Navedeno pismo Despić je dobio od Mehmed-age Agovića iz Fojnice, međutim, prilikom kucanja je najvjerovatnije došlo do štamparske greške pa je umjesto 1848. upisana 1858. godina. Uporedi: I. Tepić, "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka", 73, fusnota 35; HAS, FD, kutija br. 1, pismo 21. 11. 1848.

<sup>8</sup> HAS, FD, kutija br. 3, Pismo 1. 8. 1872.

privatnim porodičnim pismima sve do 1878. godine porodica se u većini slučajeva međusobno oslovljava i potpisuje sa Nikolić.<sup>9</sup>

Dok su Nikolini potomci sebe potpisivali sa Nikolić, sam Nikola je najčešće, ukoliko je pisao nešto, osim imena upisivao Ristić, po svom ocu. On je bio izuzetno vješt trgovac, a posao je širio postepeno. Osnovni pravac trgovine u prvim decenijama 19. stoljeća usmjerio je prema Istanbulu i obratno. Trgovina s Istanbulom se najvećim dijelom odvijala kroz partnerski odnos Nikole sa Perom i Lazarom Galićem.<sup>10</sup> Njihov ortakluk je bio reguliran tako što su Pero i Lazar kupovali robu u Istanbulu, a onda je Nikola prodavao u Sarajevu. Pored toga, jedan od njih, onaj koji putuje za Istanbul, obično je sa svojom robom dovezio naručene artikle ostalim sarajevskim trgovcima poput: Feizage Vlainića, mula Huseina Memišagića, Husage Smailovića, Muhamedage Zildžića, Avdage Hadžimusića, Mehage Hadžirustemagića, Adil-efendije Fočića i dr.<sup>11</sup>

Međutim, to ne znači da je Nikola robu u Istanbul slao samo preko ortaka – godine 1826. robu je poslao sa hadži Mustafom Salihagićem iz Gračаницe.<sup>12</sup> Vremenom, a s obzirom na važnost Istanbula, Nikola šalje najstarijeg sina Ristu u Istanbul. Nikola je to uradio tek nakon što je bio siguran da je Risto stekao dovoljno trgovačkog iskustva.<sup>13</sup> On je u glavnom gradu Carstva otvorio filijalu i uspostavio veoma žive trgovačke odnose sa velikim brojem istambulskih trgovaca.<sup>14</sup> Interesantno je da se nakon toga ortački odnos

<sup>9</sup> Vidi: HAS, FD, kutija br. 12, Aleksin trošak od januara 1870. za kućne troškove, kutija br. 13, Tefter brze veresije (konat korenti) Alekse Nikolića, 1871–1874.

<sup>10</sup> HAS, FD, kutija br. 7, Tefter veresije, naručene i prodavane robe 1810–1830.

<sup>11</sup> Svi navedeni trgovci su naručivali velike količine robe, što upućuje na njihovu važnost u trgovačkom esnafu u navedenom periodu. Međutim, o njima nemamo nikakvih detaljnijih podataka. Vidi: HAS, FD, kutija br. 7, Defter veresije, naručene i prodane robe za period 1810–1830.

<sup>12</sup> Ibid.

<sup>13</sup> Despići su trgovali u Istanbulu sa trgovcima u raznim dijelovima grada, pa se u defterima pored imena trgovaca spominju i dijelovi grada i više čaršija poput donje i gornje. Kapital uložen u robu koja se prodavala u Istanbulu godine 1844. iznosio je 186.536 groša. Vidi: HAS, FD, kutija br. 9, Defter Istanbulske veresije iz 1844. godine.

<sup>14</sup> To se desilo najvjerovatnije oko 1840. godine. U jednom defteru iz 1845/46. upisana je roba koju je Risto kada je otišao za Istanbul ponio sa sobom. Vidi: HAS, FD, kutija br. 10, Defter robe 1845/46.

Nikole i braće Galića više ne spominje. Na raskid partnerskih odnosa su se najvjerojatnije odlučili jer nije bilo potrebe za ortakom kada je porodica mogla unutar sebe obavljati sve poslove. To je inače bila osnova razvoja trgovine u tom 19. stoljeću: trgovinu držati unutar porodice koliko je to moguće.

Godine 1837. umro je Nikola Ristić, a njegova trgovačka kuća u Sarajevu je u toku njegovog života izrasla u veliku i uglednu trgovačku kuću koja je poslovala sa trgovačkim centrima širom Osmanskog carstva, ali i s italijanskim i austrijskim centrima. Iako su ovi centri bili izuzetno važni, a uspostavljanje veza s njima u posljednjim decenijama osmanske uprave bit će ključno za velike trgovačke poslove, moramo istaći da je trgovačka kuća Despića svoj prvobitni kapital akumulirala trgovinom sa Rumelijom i Istanbulom.<sup>15</sup>

Nakon Nikoline smrti njegova djeca nasljeđuju kapital u iznosu od 317.820,20 groša<sup>16</sup> Naslijeđeni novac nije podijeljen na jednake dijelove, niti su nasljednici imali mogućnost da dobiju novac u gotovini. Kako se kapital ne bi dijelio, a samim time i oslabila trgovačka kuća, glavnica je ostala unutar trgovačke kuće. Napravljen je interni ugovor u kojem je regulisano koji postotak kome u porodici pripada. Od braće koji su nastavili sa radom u dućanima, porodica je dobivala dobit od 8% na godišnjem nivou.<sup>17</sup> Njihova majka naslijedila je 1/8 iza muža i 1/8 u ime sina Maksima, koji je sigurno bio malodoban u vrijeme očeve smrti pa nije mogao samostalno preuzeti svoj dio. Maksim ili Maksimilijan, kako se još spominje u dokumentima, ne spominje se niti u poslovnoj niti u privatnoj korespondenciji u kasnijim godinama, pa možemo pretpostaviti da je vrlo brzo nakon oca i on preminuo.<sup>18</sup> Odmah nakon očeve smrti 3. 10. 1837. godine Jovo i Aleksa

<sup>15</sup> Samo jedna od isporuka Despića za Ušćup (Skoplje) obavljena u aprilu 1827. godine sastojala se od: 400 zerdeva, 230 semsara bosanskih, 180 mačaka mrkih, 141 ćućen i 1471 vjeverice. Vidi: HAS, FD, kutija br. 7, Defter veresije, naručene i prodane robe za period 1810–1830.

<sup>16</sup> Ibrahim Tepić je najvjerojatnije sumu zaokružio te naveo da je ona "oko 320.000 groša". Uporedi: I. Tepić, "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka", 74; HAS, FD, kutija br. 8, Defter dućanskih troškova 1836–1870, kutija br. 3, temesuč Savki.

<sup>17</sup> Vidi: HAS, FD, kutija br. 1, Potvrda o dugu; kutija br. 3, Temesuč 1. 5. 1841; kutija br. 8, Tefter Jove i Alekse Nikolić te Makse Despića 1836–1870.

<sup>18</sup> Tepić navodi da Maksim nije nadživio oca, ali ga u tom slučaju ne bi mogao naslijediti. Vidi: I. Tepić, "Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka", 73.

su kupili udio brata Riste u dvije kuće u Sarajevu koje su označili kao “velika i mala”.

Braća Risto, Jovo i Aleksa u dućanu su radili kao ortaci, dobit su dijelili na jednake dijelove, a Risto je bio zadužen za prodaju robe, posebno koža, u Istanbulu. Zbog obima posla nešto prije 1845. godine Risto je odlučio da bi za posao najbolje bilo da se preseli u Istanbul. Prema dostupnoj građi jasno se vidi da je Risto, prije nego što se preselio, prodao svoj dućan i kuću nekom muli Murizu.<sup>19</sup> Iz Istanbula je Risto primao i slao robu ne samo braći nego i ostalim sarajevskim trgovcima.<sup>20</sup> Međutim, Risto vrlo brzo, dosta mlad, umire, a iza njega ostaju supruga Ana i četvero djece.<sup>21</sup>

Od 1844. pa sve do 1852. godine Jovo i Aleksa su kao ortaka u trgovačkim poslovima imali Luku Nikolića. On je dobivao robu koju je prodavao u Istanbulu, a dobit su dijelili tako da je Luka dobivao pola, a Despići pola. Ovaj ortakluk prekinula je Lukina smrt 1852. godine. Nakon toga novac koji su ostali dužni Luki predali su njegovoj supruzi, koja je jedan dio ostavila kod njih u obrt sa godišnjom kamatom od 7%.<sup>22</sup> Nakon Lukine smrti Despići su u Istanbulu imali momka koji je preprodavao njihovu robu, a bio je tamo stalno nastanjen.<sup>23</sup>

U drugoj polovini 19. stoljeća trgovačka kuća Despića poslove polako prebacuje ka Zapadu i tako glavnici trgovačkog kapitala ulaže u trgovinu sa zapadnim centrima. Artikli ove trgovačke kuće su se još od 1840. godine redovno nalazili i na Lajpciškim sajmovima.<sup>24</sup> Poseban poticaj za življu trgovinu sa Bečom Jovo i Aleksa dobivaju nakon otvaranja filijale u Beču od strane sarajevske trgovačke kuće Jeftanović. Sa tom porodicom Despići su bili u izuzetno dobrim poslovnim, ali i privatnim odnosima.

---

<sup>19</sup> U defteru piše “kada se Risto prestanio u Istanbul prodao je mula Murlisu kuću i dućan”. Vidi: HAS, FD, kutija br. 10, Defter robe 1845/46.

<sup>20</sup> HAS, FD, kutija br. 10.

<sup>21</sup> Vidi: Rodoslov Despića, u: *Despića kuća*.

<sup>22</sup> HAS, FD, Kutija br. 9, Defter istanbulske veresije.

<sup>23</sup> Plata ovog momka bila je 400 groša na godinu dana. HAS, FD, kutija br. 9, Defter iz 1844.

<sup>24</sup> HAS, FD, kutija br. 1, Konto robe Alekse Nikolića iz Lajpciga.

Artikli kojima ova kuća trguje polovinom 19. stoljeća su dosta raznovrsni – pored koža, tu je kafa, šećer, svijeće i razni drugi prehrambeni artikli. Navest ćemo samo da su u prvih šest mjeseci 1849. godine Despići, preko Jeftanovića, izvezli robe u Beč u vrijednosti od 6.728,52 srebrenih forinti,<sup>25</sup> dok su 1854. godine preko njih iz Beča uvezli robe u vrijednosti od preko 3.500 srebrenih forinti.<sup>26</sup>

Trgovačka kuća Despića je u drugoj polovini 19. stoljeća bila jedna od najvažnijih sarajevskih trgovačkih kuća, a količina robe kojom su trgovali svrstava ih u sami vrh trgovačke elite.<sup>27</sup> Koliko je bilo važno poslovati s njima i imati ih kao komitente govori podatak da je jedan od trgovaca komisionara koji se bavio *ekspedicijom* iz Beograda u augustu 1852. godine izrazio Despićima pismeno svoju spremnost da im vrši komisionarske usluge jeftinije od bilo kojeg komisionara s kojim oni posluju. Ponuda se posebno odnosila na trgovinu zvjerkama, voskom, lojem, masti i šljivama, te na svu robu iz Beča i Trsta.<sup>28</sup>

Kako su muški potomci porodice Despić odrastali, tako su se i uvodili u porodični posao. Godine 1860. Makso, sin Jove, dobio je od oca poseban dućan, a kako bi provjerili njegove trgovačke sposobnosti, njegov otac i amidža Aleksa poslali su ga u nabavku robe u Beč. S njim je krenuo Simo Odović i njegov mlađi brat Mića. Mića je poslan u Beč na studiranje u trgovačkom institutu, i to “radi njihove budućnosti radi i sreće”, kako piše Makso.<sup>29</sup> U toku ovog putovanja Makso se pokazao kao vješt trgovac pa je kupio robe u Beču u vrijednosti od 1000 dukata. Tri godine nakon toga Makso je u Beču pazario robu za 3000 dukata, a na veresiju je nabavio robe

---

<sup>25</sup> HAS, FD, kutija br. 1, račun.

<sup>26</sup> U defter je upisana suma u dukatima, međutim, ako dukate računamo po 54 groša, koliko je bila vrijednost u tom periodu, a 1 groš po 12 forinti, dobit ćemo sumu od oko 3.512,5 srebrenih forinti. HAS, FD, kutija br. 1, veliki račun.

<sup>27</sup> Vidi: H. Younis, *Od dućana do pozorišta*, 94-118.

<sup>28</sup> *Ibid.*, 130-131.

<sup>29</sup> Simo Odović je bio poznati sarajevski trgovac, njemu je Jovo povjerio oba sina ne samo kao iskusnom trgovcu nego i zetu, suprugu njegove kćerke. Vidi: HAS, FD, paket, rukopis Makse Despića.

u vrijednosti od 20.000 forinti ili prema tadašnjem kursu 4000 dukata.<sup>30</sup>

Od godine 1860. kada Makso Jove Despić počinje raditi u trgovačkoj kući Despića, sa ocem i amidžom, glavnica se počela dijeliti tako što je Aleksa učestvovao sa pola, a Makso i Jovo po  $\frac{1}{4}$ . Za razliku od glavnice, dobit se dijelila na pola između Alekse i Jove.<sup>31</sup> Godine 1863. umro je Jovo, otac Makse i Miće. Trgovačka kuća Despića nastavlja poslove bez diobe, a nju vode tada Makso i njegov amidža Aleksa.

Na to koliki je bio obim trgovačkih poslova ukazuje podatak da su u tri godine, tj. od 1857. do 1860. godine, Despići ostvarivali profit od 186.704 forinte,<sup>32</sup> dok je njihov kapital uložen u robu i veresiju u periodu od 23. 9. 1860. do 4. 8. 1864. u oba dućana iznosio u srebru 56.729,26 forinta. U isto vrijeme robe kod drugih trgovaca imale su vrijednost 414.147 forinta, a dukati koje su posudili uz kamatu bili su u iznosu od 5.786, tj. 300.872 forinte.<sup>33</sup>

U toku 1866. godine prodali su robe u jednom dućanu u Sarajevu u iznosu od 547.342,39 groša.<sup>34</sup> U periodu nakon augusta 1867. godine u obračun troškova ulazi i Mića i dobit se nakon toga dijeli na dva dijela – Aleksi pola, a Mići i Maksi druga polovica. Godina 1871. bila je veoma važna u historiji ove trgovačke kuće. Te godine došlo je do podjele unutar nje nakon čega su nastale dvije trgovačke kuće – Alekse Nikolića i druga Makse i Miće Nikolića. U obavještenju ostalim trgovcima o podjeli trgovačke kuće Nikolići su naveli da su se razišli sporazumno.<sup>35</sup> Takva obavijest trebala je uliti povjerenje trgovcima i komitentima da je njihova trgovina stabilna te da će sve već preuzete obaveze biti sigurne i isplaćene.

Nakon podjele trgovačke kuće u Aleksinu trgovinu uključuje se 1872. godine njegov sin Jeftan. Da se porodica zaista podijelila na miran način govori i podatak da iste godine kada Jeftan počinje da se bavi trgovinom i

---

<sup>30</sup> Ibid.

<sup>31</sup> HAS, FD, kutija br. 2, Dokument zarada Alekse i Makse Nikolića 1864–1867.

<sup>32</sup> HAS, FD, Dokument zarada Alekse i Makse Nikolića 1864–1867.

<sup>33</sup> HAS, FD, kutija br. 9, Defter šta kome dajemo pod fajdu novaca 1845–1862.

<sup>34</sup> HAS, FD, kutija br. 10, Tefter prodane robe za 1866. g.

<sup>35</sup> Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje ABiH), Fond Jelića (dalje FJ), kutija br. 7a, Pismo podjele.



kreće u Beč u nabavku robe sa njim ide i Makso kao iskusan trgovac.<sup>36</sup> Trgovačke odnose sa Bečom u sedmoj deceniji 19. stoljeća najvećim dijelom obavljaju preko trgovačke kuće Mose f. Finzi, a njihov međusobni promet na godišnjem nivou iznosi oko 7.500 forinti. Najveći dio novca koji su Despići zarađivali u Beču stavljali su direktno u austrijske banke.

Prava proširenja poslovnih prostora Despići su napravili još u prvoj polovini 19. stoljeća. Tako su 1846. godine unutar porodične kuće izgradili veliku magazu. Godine 1848, pored već postojeća dva dućana, izgradili su jedan veliki dućan, najvjerovatnije u Ćurčiluku, kao i još jednu magazu. Naredne godine kupili su još jednu kuću, 1855. još jednu magazu, a 1856. godine kupuju nekretninu od Mustafe Prele i još jednu magazu.<sup>37</sup> Godine 1858. u porodičnu imovinu dodaju još jednu magazu u Aščinicama i kuću od Nike Skarića.<sup>38</sup>

Pored ulaganja u trgovačku robu i kupovinu nekretnina, Despići dio kapitala ulažu i u bankovne transakcije. Prema sačuvanim dokumentima možemo reći da od 1844. godine Despići organizovano posuđuju novac uz mjesečnu kamatu. Kamata je varirala zavisno od osobe kojoj je novac posuđivan, ali i vremena. Tako se kamata kretala od 2% na mjesečnu posudbu, dok je na godišnjem nivou uglavnom iznosila 9%. Poznatim i povjerljivim novac su davali i sa kamatom od 1% mjesečno.<sup>39</sup> Kreditiranje je bio posao kojim su se Despići bavili sve do austrougarske okupacije, a s obzirom na to da je bankarstvo bilo tek u začecima, taj posao je bio izuzetno važan ne samo zbog njihovog profita nego i mogućnosti posudbe novca onima koji su bili u potrebi.<sup>40</sup>

Pored davanja novca na kamatu, Despići se u drugoj polovini 19. stoljeća redovno bave i mijenjanjem novca, dakle sarafskim poslovima, posebno u

---

<sup>36</sup> HAS, FD, kutija br. 15, kopije pisama Jeftana Despića.

<sup>37</sup> Jednu od magaza Despići su iznajmljivali trgovačkoj kući Jelića za godišnje 900 forinti od augusta 1858. do augusta 1863. godine. HAS, FD, kutija br. 9, Tefter Alekse i Jove Nikolića 1845–1862.

<sup>38</sup> HAS, FD, kutija br. 8, Defter troškova 1836–1870.

<sup>39</sup> HAS, FD, kutija br. 9, Defter Alekse i Jove Nikolića 1845–1862.

<sup>40</sup> Trgovačka kuća Despića jedina ima sačuvanu građu, deftere, o davanju novca na kamatu. Njihova klijentela su, pored uglednih trgovaca Jelića, Hadžiazakumovića, Kumašina, bili i ugledni osmanski administrativni službenici poput dr. Ketcheta, sarajevskog mule i drugih. Vidi: HAS, FD, kutija br. 9, Defter šta kome dajemo pod fajdu novaca 1845–1862.

Istanbulu i Beču. U Istanbulu kupuju pored ostalog i banknote. Godine 1853. kupili su banknote u vrijednosti od 3000 forinti koje su osigurali ažijom i prodali u Beču.<sup>41</sup> Kapital su sticali i uzimanjem kredita iz bečkih banaka u domaćoj valuti koju su poslije mijenjali u groše i forinte i na tome imali priličnu zaradu, nikada manju od 8% na ukupnu sumu.

O tome koliko je trgovačka kuća Despića u posljednjim decenijama osmanske uprave postala materijalno jaka i ugledna govori i podatak da su na pismima koja šalju svojim komitentima imali, u lijevom uglu papira na vrhu lista, utisnut žig na kojem piše Giov. Alex Nikolich, a ispod ovog žiga pisalo je Sarajevo.<sup>42</sup>

Budući da je bila jedna od vodećih porodica, njeni članovi su obnašali i razne administrativne funkcije. Tako je Makso Despić jedno vrijeme radio u osmanskoj državnoj blagajni, dok je dućan preuzeo njegov brat Mića. Nakon smrti Alekse Despića njegov dućan je nastavio voditi njegov sin Jeftan.<sup>43</sup>

### **Privatni troškovi porodice Despić**

Njihov privatni život bio je odraz napredovanja u društvu i materijalne stabilnosti, ali i uticaja zapadnoevropskog života koji je sve više postajao dio stanovnika Sarajeva građa. To se posebno može pratiti kroz njihove “kućne troškove”. Defteri koje su redovno vodili pod tim imenom ukazuju na stil života, promjene u društvenom statusu, ali i njihov međusobni intimni odnos unutar porodice. S obzirom na to da su sačuvani defteri pred kraj osmanske i početak austrougarske uprave, njihovo poređenje može ukazati na promjene i koliko su one bile vidne u privatnom aspektu u prvim godinama nakon višestoljetne promjene vlasti.

U defteru koji je Aleksa vodio dnevno od godine 1870. svaki trošak je upisivan tokom dana, a račune je spravnavao mjesečno. U defter su upisivani

---

<sup>41</sup> O tome više vidi: H. Younis, *Od dućana do pozorišta*, 210.

<sup>42</sup> HAS, FD, kutija br. 10, knjiga kopija pisama Alekse i Jove Despića 1859–1860.

<sup>43</sup> Despići su u doba Austro-Ugarske pored ostalog bili vlasnici i zavoda za plakatiranje. Vidi: HAS, FD, kutija br. 4.

svi troškovi, bez obzira na to koliko bili mali. Njegova analiza ukazuje na to da je novac uglavnom trošen na osnovne prehrambene artikle poput masla, zobi, jaja, mesa, loja za pravljenje sapuna, zejtina, mliva, pšenice i šećera.<sup>44</sup> Povremeno, ne češće od jednom u pola godine, kupovali su rahatlokume i vino.<sup>45</sup> Iako se ovi artikli čine dosta skromni, oni su zapravo predstavljali luksuz koji su sebi rijetki mogli pa i nekoliko puta godišnje priuštiti. Činjenica da su hljeb kupovali te da ih je to koštalo mjesečno oko 120 groša, još jedan je pokazatelj luksuza koji su sebi dozvoljavali. Despići su imali ugovor sa ekmekčijom – pekarom o redovnom snabdijevanju hljebom.

Analiza ostalih troškova otkriva i intimni život porodice. Aleksa je od redovnih izdataka najviše novca davao amidžinoj supruzi. Skoro svakodnevno je dobivala iznos između 50 i 105 groša za dnevne troškove.<sup>46</sup> Pored nje kao najstarijeg člana porodice, ali direktnog vlasnika nakon Jovine smrti, novac za lične potrebe je jedino još dobivao Aleksin sin Jeftan. Aleksine kćerke nisu niti jednom dobile određeni iznos za troškove. Možemo samo pretpostaviti da su pojedini kupljeni artikli poput kundura, papuča, čarapa, materijala za šivanje bili za njih.<sup>47</sup>

S obzirom na to da je ogrjev bio ključni ne samo zimi za grijanje već i za kuhanje tokom cijele godine, on se nabavljao redovno i u velikim količinama. Despići su se u julu snabdijevali ćumumom za narednu zimsku sezonu, ali i za svakodnevne potrebe kuhanja. Drva za loženje su se kupovala dva do tri puta godišnje, najvjerojatnije zbog svakodnevne potrebe za njima, ali i zbog prostora koji su zauzimala. Povremeno se u troškovima spominje i sijeno, što ukazuje na to da su Despići imali domaće životinje, ali je teško utvrditi koje s obzirom na to da su redovno kupovali mlijeko.

Sve imućnije sarajevske porodice imale su poslugu u kući, pa su i Despići 1873. i 1874. godine imali Dašu koja je za 1873. godinu dobila platu u

---

<sup>44</sup> HAS, FD, kutija br. 12, Aleksin trošak od januara 1870. za kućne troškove.

<sup>45</sup> Ibid.

<sup>46</sup> Ibid.

<sup>47</sup> Ibid.

iznosu od 738 groša.<sup>48</sup> Međutim, Daša nije uvijek dobivala godišnju platu iz jednog dijela, niti je iznos ostao isti. Godine 1874. je dobila godišnju platu u više nejednakih obroka, a mjesečno joj je plata povećana na 184 groša. Za teže poslove plaćali su Stjepu koji je imao platu 1845 groša.<sup>49</sup> Iako su bili dosta imućni, u izdacima se izuzetno rijetko spominje davanje sirotinji. Tačnije, jednom tokom 1870. godine, pa ponovno i 1874. godine, ubilježen je izdatak od 104, odnosno 61 groša datog za sirotinju.<sup>50</sup> S obzirom na to da je davanje sirotinji upisano u mjesecu januaru, možemo pretpostaviti da se najvjerovatnije radilo o davanju za Božić.

Kroz detaljnu analizu deftera vidimo da su ljeti porodično putovali u Kiseljak, ali i da su posjećivali banje. S obzirom na to da je bolest bila dosta česta, odlazak u banju je bio redovan, ali i posjete ljekara. U privatne kućne vizite porodici su dolazili dr. Ali Efendi i dr. Joseph Ketchet, ali i apotekar. Ti pregledi su bili veliki trošak za porodicu, što vidimo iz deftera.<sup>51</sup> Jovina je supruga bila bolesna u julu 1874. godine i pop je dolazio u kućne posjete, što je porodicu koštalo 12 groša.<sup>52</sup>

Kroz deftere troškova jasno se uočava modernizacija koja je sedamdesetih godina 19. stoljeća već uveliko postala sastavni dio sarajevske svakodnevnice. Fotograf je bio jedan od njih pa su Despići u porodičnim troškovima povremeno imali i tu stavku: za fotografa. Pored toga, garderobu, koja je najvjerovatnije bila po ala-franka modelu, nakon otvaranja radnje za “skidanje fleka” Aleksa je slao “flekeru Jeftanu”. Inače je za pranje veša bila zadužena Daša, a nakon okupacije, kako se vidi iz kućnih troškova za 1882. i 1883. godinu, taj je posao obavljala Nura.<sup>53</sup>

Ako pogledamo ukupne troškove Alekse Nikolića i njegove porodice za godinu 1870, možemo zaključiti da je najviše potrošeno u aprilu –

<sup>48</sup> Ibid.

<sup>49</sup> Ibid.

<sup>50</sup> Ibid.

<sup>51</sup> Ibid.

<sup>52</sup> Ibid.

<sup>53</sup> HAS, FD, kutija br. 6, Knjiga troškova Jeftana Despića 1876–1882.

5640 groša, a najmanje u julu – 1848 groša. Ukoliko pogledamo mjesečni prosjek, onda je porodica trošila oko 3200 groša. Interesantno je da tri godine poslije mjesečni prosjek iznosi oko 1950 groša, što je značajno manja suma. Ni naredne godine troškovi nisu bili mnogo veći i kretali su se između 1468 groša u junu do 5760 groša koliko je iznosio trošak u januaru iste godine. Međutim, treba imati u vidu da je Aleksa u januaru 1874. godine sravnio sve račune koje je bio dužan tokom protekle godine, zbog čega je trošak bio više nego duplo u odnosu na druge mjesece. Dakle, porodični troškovi tokom prvih godina osme decenije 19. stoljeća nisu se povećali, čak su u prosjeku bili manji.<sup>54</sup>

Teško je utvrditi koliki je bio prihod od ukupnog pazara u dućanima Despića. Međutim, ako uzmemo ukupnu prikazanu sumu, vidimo da je mjesečni pazar tokom 1873. godine u prosjeku bio oko 14.560 groša, što bi značilo da je kućni trošak iznosio oko 12% od ukupnog pazara koji su ostvarivali.<sup>55</sup>

Defter troškova vodio je i Aleksin sin Jeftan, počevši od posljednjih decenija osmanske uprave, a onda i prvih godina nakon okupacije. Dok se Aleksa na defterima potpisivao samo sa Nikolić, Jeftan se potpisuje isključivo sa Despić.<sup>56</sup>

Komparacijom dnevnih troškova možemo zaključiti da je porodica nakon okupacije dosta više trošila na “luksuzne” stvari poput mesa, vina, slatke rakije. Također, voće i povrće, koje su do okupacije kupovali samo u sezoni, i to veoma rijetko, nakon okupacije se spominje dosta češće. Tako su *krumpir* kupili u julu 1882. godine čak šest puta, pa ponovno u augustu isto toliko puta.<sup>57</sup> Po prvi put se spominju i “makarune” koje su Despići kupili u julu 1882. godine. Jeftan također povremeno upisuje i troškove za kola, koja su Despići očito nabavili za lične potrebe.

---

<sup>54</sup> Uporedi: HAS, FD, kutija br. 12, Aleksin trošak od januara 1870. za kućne troškove; kutija br. 6, Knjiga troškova Jeftana Despića 1876–1882.

<sup>55</sup> HAS, FD, kutija br. 8, Tefer kućnih troškova Alekse Nikolića Despića 1873. godine.

<sup>56</sup> Vidi: HAS, FD, kutija br. 6, Knjiga troškova Jeftana Despića 1876–1882.

<sup>57</sup> Ibid.

Kupovina hljeba kod ekmekčije nastavljena je i nakon okupacije, a ugovor koji je Jeftan napravio 1882. godine bio je na iznos od 12 groša mjesečno.<sup>58</sup> Međutim, pored toga, u dnevnim troškovima vidimo da se pojavljuju i kifle, koje su se plaćale posebno, a kupovale ipak samo povremeno.

Daša više nije radila kod Despića nakon okupacije, ali su za to posebno plaćali ženu “za potiranje”, a neku Nuru za pranje veša. Ni Stjepo se više ne spominje, ali se poseban trošak unosi za momka koji je cijepao drva.

Ukoliko pogledamo detaljno sume koje su trošene, bez obzira na veliki broj artikala koji je kupovan tokom 1882. godine, zbir se u prosjeku tek malo povećao i iznosio je oko 3600 groša mjesečno.<sup>59</sup>

Sve navedeno jasno ukazuje na to koliko su sačuvani defteri posebno važni za sagledavanje historije ove porodice, ali i promjena u društvu u tom periodu. Oni nam otkrivaju jednu posebnu sliku života unutar privatnog prostora, istovremeno ukazujući na odnose unutar porodice, ali i stvari koje su im bile važne i za koje su htjeli odvojiti novac te one koje nisu smatrali vrijednim. Njihov status i bogatstvo jasno se oslikava kroz sitne nabavke koje porodica sebi može priuštiti, ali i odlaske u banje, kućne posjete ljekara i poslugu.

## Zaključak

Porodica Despić bila je predmet mnogih naučnih i publicističkih radova. I pored toga, mnogi detalji o njoj ostali su neotkriveni. Posebno je važno ukazati na razvoj njihove trgovačke kuće koja je u osnovi bila razlogom njihovog napredovanja kako u materijalnom tako i u društvenom aspektu. Prvi spomeni porodice datirani su iz 18. stoljeća, međutim, prezime po kojem su prepoznatljivi oni sami nisu koristili do druge polovine 19. stoljeća. Iako se porodica širila, trgovina se nije dijelila sve do 1871. godine. Poslovne veze Despići su do tada već uspostavili sa Habsburškom Monarhijom i centrima u Italiji. I pored rasprostranjene trgovine, osnova

---

<sup>58</sup> Ibid.

<sup>59</sup> Ibid.

njihovog kapitala je dolazila od trgovine sa Rumelijom i Istanbulom. Despići su jedno vrijeme imali i filijalu u Istanbulu. Pored trgovine bavili su se i sarafskim poslovima, kao i davanjem novca na kamatu. Od tih poslova također su imali značajne dobitke.

S obzirom na bogatstvo koje su stekli trgovinom, njihov društveni status se promijenio te su počeli zauzimati važne administrativne pozicije, posebno nakon austrougarske okupacije. Koliko je ta promjena uticala na svakodnevnicu porodice jasno se oslikava kroz njihove deftere kućnih troškova. Iako je suma koju troše prije i poslije okupacije veoma slična, artikli koji se kupuju relativno su drugačiji. Porodica je sebi i posljednjih godina osmanske uprave znala priuštiti pojedine luksuzne artikle poput lokuma i badema. To što su hljeb kupovali, a ne pravili, govori o njihovom položaju, ali isto tako posluga koja je redovno isplaćivana ukazuje na to da je porodica imala mnogobrojne pogodnosti zahvaljujući materijalnom bogatstvu. To se nastavilo i nakon okupacije, s tim da su novi artikli po uzoru na trpezu ala franka postali češći.





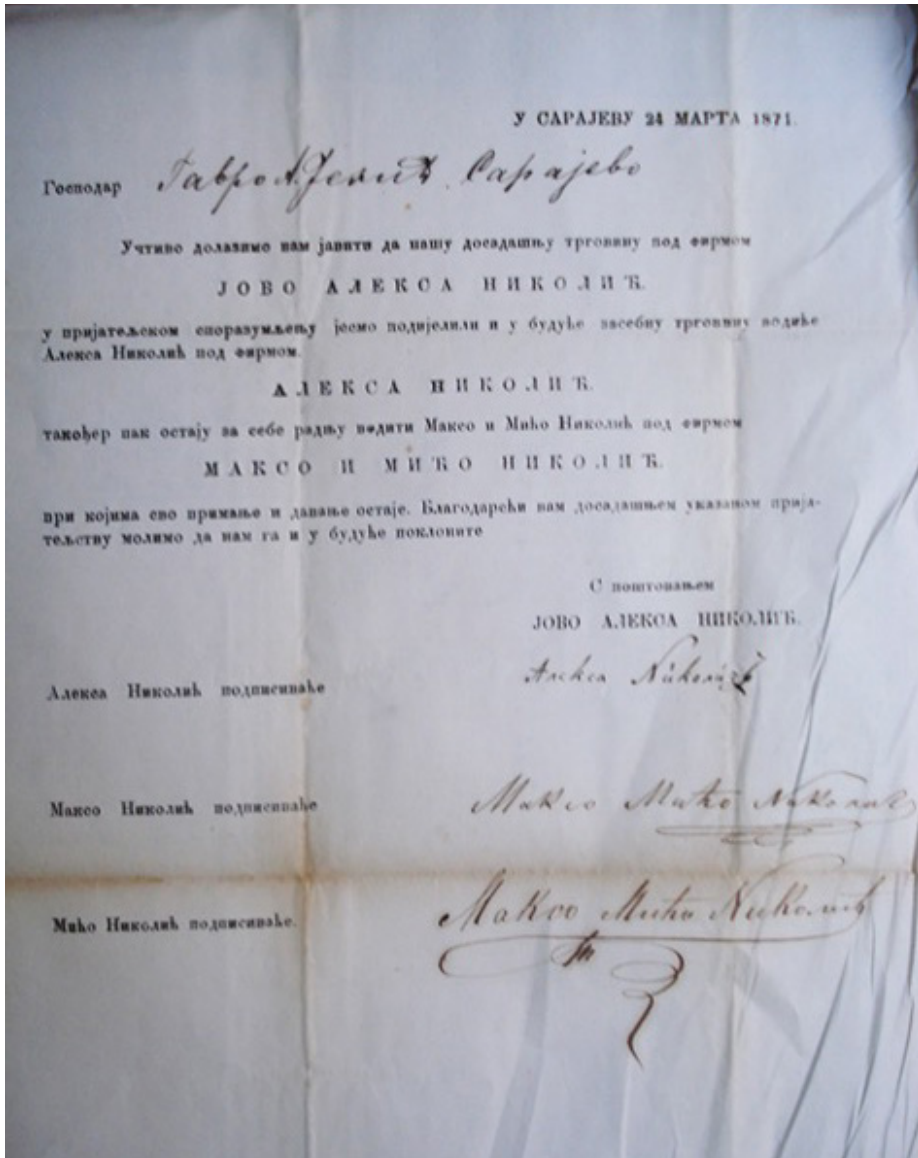
CC2  
 Troške u mozi od Mjeseca 1. Marca 1873

1	za ogrejec vanaux	52
2	vanaux Effluviau omuynny	120
	za nam. Kov	12
	za gija	5
	za inco	24
	vanaux sijena. p. vobro.	132
	za inco	26
	Bedpnu.	2
	Bedpnu.	15
	Atku u za inco	36
	namo gija zob vobareno namo	21 20
	Atku za apra.	91
	Sojafu	225
	za vobro	66
	Bedpnu.	42 20
	za inco Atku za apra.	30
	za inco	42 10
	Atku za apra.	91
	za inco bo. nam vobro	235
	Bedpnu. u Atku za apra.	75
		14 37 10

Fotografija 2. List deftera kućnih troškova Alekse Nikolića Despića iz marta 1873. godine<sup>61</sup>

<sup>61</sup> HAS, FD, kutija br. 8, Teftar kućnih troškova Alekse Nikolića Despića 1873. godine.





Fotografija 4. Obavijest za Gavru Jelića da se trgovačka kuća Despić podijelila<sup>63</sup>

<sup>63</sup> АВиН, FJ, kutija br. 7a, Pismo podjele.



Fotografija 5. Aleksa Despić sa porodicom pored kovčega umrle majke<sup>64</sup>

## IZVORI I LITERATURA

### Arhivski izvori

Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Fond porodice Jelić

Historijski arhiv Sarajevo, Sarajevo

Fond porodice Despić

<sup>64</sup> Fotografija objavljena u: H. Younis, *Od dućana do pozorišta*, 337 (original se nalazi u HAS, FD, kutija br. 3).

## Literatura

### Knjige

- Lešić, Josip, *Pozorišni život Sarajeva (1878. – 1918.)*, Svjetlost: Sarajevo, 1973.
- Mestvica, Muhamed, *Popis uzajamnog jamčenja u Sarajevu iz 1841 godine*, Sarajevo: Muzej grada, 1970.
- Despića kuća*, Sarajevo: Muzej Sarajeva, 2009.
- Skarić, Vladislav, *Izabrana djela I*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1985.
- Skarić, Vladislav, *Izabrana djela II*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1985.
- Skarić, Vladislav, *Srbski pravoslavni narod i crkva u Sarajevu u 17. i 18. vijeku*, Sarajevo: Državna štamparija, 1928.
- Tomašević, Dragana, *Despić Makso, Zapisi starog Sarajlije*, Sarajevo: SPKD Prosvjeta, 2019.
- Younis, Hana, *Od dućana do pozorišta, Sarajevska trgovačka elita 1851–1878*, Sarajevo: Institut za historiju UNSA, 2017.

### Štampa

- Mladenović, Ljubica, “Stara Despića kuća”, *Oslobođenje*, Sarajevo, 7. april 1953, 7.

### Članci

- Tepić, Ibrahim, “Trgovina Despića u prvoj polovini XIX vijeka: (prilog proučavanju nastanka buržoazije u Bosni i Hercegovini)”, u: *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Društvo istoričara BiH, 1972-1973, god. 20, 65-100.